

יוסף ועין הרע
הרב מואיז נבון

בראשית פרק מט

(א) וַיִּקְרָא יַעֲקֹב אֶל בְּנָיו וַיֹּאמֶר הֲאִסְפוּ וְאֶגִּידָה לָכֶם אֵת אֲשֶׁר יִקְרָא אֶתְכֶם בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים: (ב) הִקְבְּצוּ וְשָׁמְעוּ בְּנֵי יַעֲקֹב וְשָׁמְעוּ אֶל יִשְׂרָאֵל אֲבִיכֶם:

...
(כב) בן פרת יוסף בן פרת עלי עין בנות צעדה עלי שור: (כג) וַיִּמְרְרוּ וַיִּשְׁטְמוּהוּ בְּעַלְי חָצִים: (כד) וַתֵּשֶׁב בְּאֵיתָן קִשְׁתּוֹ וַיִּפְּזוּ זְרַעִי יָדָיו מִיַּדִּי אֲבִיר יַעֲקֹב מִשָּׁם רָעָה אֲבֹן יִשְׂרָאֵל: (כה) מֵאֵל אֲבִיךָ וַיַּעֲזֹרְךָ וְאֵת שְׂדֵי וַיְבָרְכֶךָ בְּרִכְתֵּי שָׁמַיִם מֵעַל בְּרִכְתֵּי תְהוֹם רַבְּצָת תַּחַת בְּרִכְתֵּי שָׂדִים וְרָחִם: (כו) בְּרִכְתֵּי אֲבִיךָ גָּבְרוּ עַל בְּרִכְתֵּי הוֹרֵי עַד תַּאֲוֹת גְּבַעַת עוֹלָם תִּהְיֶינָה לְרֹאשׁ יוֹסֵף וְלִקְדָּח נְזִיר אֲחִיו: פ

תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף פד עמוד א

רבי יוחנן הוה אזיל ויתבי אשערי טבילה, אמר: כי סלקן [עולות] בנות ישראל מטבילת מצוה לפגועו בי, כי היכי דלהו להו בני שפירי כוותי [יפה כמוני], גמירי אורייתא כוותי [לומד תורה כמוני]. אמרו ליה רבנן: לא מסתפי [ירא] מר מעינא בישא? אמר להו: אנא מזרעא דיוסף קאתינא [אני בא], דלא שלטא ביה עינא בישא. דכתיב +בראשית מט+ בן פרת יוסף בן פרת עלי עין, ואמר רבי אבהו: אל תקרי עלי עין אלא עולי עין [רש"י: מסולקין מן העין שאינה שולטת בהן]. רבי יוסי בר חנינא אמר, מהכא: +בראשית מח+ וידגו לרב בקרב הארץ, מה דגים שבים מים מכסים אותם, ואין העין שולטת בהן - אף זרעו של יוסף אין העין שולטת בהן.

תלמוד בבלי מסכת פסחים דף נ עמוד ב

תנו רבנן: המשתכר בקנים ובקנקנים - אינו רואה סימן ברכה לעולם. מאי טעמא? כיון דנפיש אפחזייהו - שלטא בהו עינא. - תנו רבנן: תגרי סימטא, ומגדלי בהמה דקה, וקוצצי אילנות טובות, ונותנין עיניהן בחלק יפה - אינו רואה סימן ברכה לעולם. מאי טעמא? דתהו ביה אינשי.

רש"י מסכת פסחים דף נ עמוד ב

תגרי סימטא - יושבין ומוכרין בשוק, ועין שולטת בהן. ומגדלי בהמה דקה - הכל צווחין עליהן. וקוצצי אילנות טובות - למוכרן לעצים, הכל תמיהים ומלעיזין עליהם, ומתוך כך עין שולטת בהן, וצעקת בני אדם. ונותנין עיניהם בחלק יפה - כשחולקים עם אחרים תמיד מקפידין ליטול חלק יפה.

תלמוד בבלי מסכת תענית דף ח עמוד ב

ואמר רבי יצחק: אין הברכה מצויה אלא בדבר הסמוי מן העין, שנאמר +דברים כ"ח+ יצו ה' אתך את הברכה באסמיך. תנא דבי רבי ישמעאל: אין הברכה מצויה אלא בדבר שאין העין שולטת בו, שנאמר יצו ה' אתך את הברכה באסמיך.

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף כ עמוד א

ואי בעית אימא: עין שלא רצתה לזון ממה שאינו שלו [רש"י: ליהנות מאשת אדוניו] - אין עין הרע שולטת בו.

הרב קוק, עין איה, ברכות כ, דף 120

העין הרעה בפרט היא אחת מהכוחות שמקבלות נפש אחת מזולתה ע"י קשר נעלם שביניהן. מפני שהנפשות עומדות הכן להיות נפעלות מזולתן, ע"כ הננו רואים ש"הולך את החכמים יחכם". ואת הצדיקים ילך בעקבותיהם, והמתחבר לרשעים יהי כמותן, מפני שטבע הנפש הוא להתפעל מזולתה מהנפשות. אמנם מי שהתגבר ושם נפשו חזקה לבל תטה בשום אופן מהדרך הנכונה, גם אם יתעמלו זולתו הרבה לשפוך עליו פעולותיהם, הוא קנה עז בנפשו שתהי' חזקה ולא תהי' מוכנת להתפעלות מזולתה ע"כ אין עין רעה שולטת בה. ויש בה שני עיניינים, האחד הוא שהנפש המתרוממת למעלה מערך הדברים והסיבות שיוכלו להפעילה הדברים שחוץ לה, מפני היותה יודעת כי גדול ערכה במגמתה לעלות תמיד אל השלמות, ע"כ לא תחול עלי' פעולה של זולתה מפני שהיא מתיחדת וחזקה בשלימותה. והשני, מפני היותה משימה כל תכליתה בשלימותה הפנימית שהיא עלומה מזולתה מהנפשות, ממילא אין יחש וקשר פנימי אל נפשות זולתה לפעול עליה לרעה. ע"כ על הצד הראשון אמר "עולי עין", שהם נעלים מהעין, גבוהים ממדה זו שיתפעלו מזולתן. ועל הצד השני אמר "וידגו", שהם מכוסין מהעין, ואין לעין זולתם עמהם יחש אמיתי מפני היותם מתיחדים בפנימיות שלימותן. וע"ז סיים, ואבע"א עין שלא רצתה להנות ממה שאינה שלה, אין עין הרע שולטת בו. שיוסף הקנה לנפשו עז שגם בניו אחריו זכו בסגולה זו ממנו בזכותו, בהיותו מגביר כח נפשו הפנימית שלא יתפעל מאומה מכל השתדלות הרשעה להעבירו מדרך השלימות והצדק, מפני היותו מכיר שלימות עצמו בהיותו מתגבר על הבהמיות. ע"כ לא תוכל נפש הזולת לפעול עליו לרעה, כי מה שפועלת נפש הזולת עליו לטובה, הוא מפני בחירתו בעצמו בדרך טובים.

יוסף: דוגמה למופת

- מעבד פוטיפר עלה למנכ"ל ביתו - וימצא יוסף חן בעיניו וינשרת אתו ויפקדהו על ביתו וכל יש לו נתן בידו
- סירב אשת פוטיפר מטעמי מוסר - באשר את אשתו ואיך אעשה הרעה הגדלה הזאת וחסאתי לאלהים
- בכלא מצריים עלה לראש האסירים - וניתן שר בית הסהר ביד יוסף את כל האסירים אשר בבית הסהר
- עלה למשנה למלך והמשיך להיות נאמן למוסר ביתו - "את האלהים אני ירא", "וישימו לו לבדו"

תלמוד בבלי מסכת סוטה דף יג עמוד ב

+בראשית לט+ ויוסף הורד מצרימה - א"ר אלעזר: אל תיקרי הורד אלא הוריד....

פירוש רבינו יונה על אבות פרק ב משנה יא

רבי יהושע אומר עין הרע [מוציא את האדם מן העולם] - פי' מי שאינו שמח בחלקו ועויין את חברו העשיר ממנו מתי יעשר עושר גדול כמוהו והוא גורם רע לעצמו ולחברו כאשר אמרו חכמי הטבע. מכל אשר לרעהו אויר עולה מן המחשבה ההוא ושורף את הדברים שעויין בהם בעיניו הרע. גם בקרבנו ישרף אחר שמתאוה לדברים שאין יכולת מצוי בידו לעשות המחשבה ההיא מקלקלת גופו כי יתקצר רוחו ומוציאתו מן העולם וזהו עין הרע שאמר ר' יהושע וראה לזה הפי' על שאמר בכאן עין הרע בלשון זכר שזהו העויין ברע. ולמעלה אמר עין רעה שפי' על מדת הכילות שלא כדברי מקצת המפרשים ויצר הרע ושנאת הבריות כמשמען מוציאת את האדם מן העולם:

תלמוד בבלי מסכת שבת דף קנב עמוד ב

דכתיב +משלי יד+ "ורקב עצמות קנאה" כל מי שיש לו קנאה בלבו - עצמותיו מרקיבים, כל שאין לו קנאה בלבו - אין עצמותיו מרקיבים.

R. Frand, "Listen to your Messages", ch. 4

We know that Hashem punishes midah keneged midah, measure for measure. Therefore, there must be some connection between decomposition of the bones and being jealous. What is that connection?

The connection, I believe, goes to the very root of jealousy. A person who is jealous is fundamentally unhappy with who he is. He would much rather be someone else. He is unhappy with his wife. He is unhappy with his family. He is unhappy with his job. He is unhappy with his position. He wants to be someone else. He rejects who he is, his atzmus, his very essence. Therefore, he loses his atzamos, his bones, to decomposition.

בראשית פרק נ

(טו) ויראו אחי יוסף כי מת אביהם ויאמרו לו ישטמנו יוסף והשב ישיב לנו את כל הרעה אשר גמלנו אתו: (טז) ויצו אל יוסף לאמר אביך צנה לפני מותו לאמר: (יז) כה תאמרו ליוסף אנא שא נא פשע אחיך וחסאתם כי רעה גמולך ועתה שא נא לפשע עבדי אלהי אביך ויבך יוסף בדבֵרם אליו: (יח) וילכו גם אחיו ויפלו לפניו ויאמרו הננו לך לעבדים: (יט) ויאמר אלהם יוסף אל תיראו כי התחת אלהים אני: (כ) ואתם חשבתם עלי רעה אלהים חשבה לטובה למען עשה פיוס הזה להחית עם רב: (כא) ועתה אל תיראו אנכי אכלכל אתכם ואת טפכם וינחם אותם וידבר על לבם: (כב) וישב יוסף במצרים הוא ובית אביו ויחי יוסף מאה ועשר שנים: (כג) וירא יוסף לאפרים בני שלשים גם בני מכיר בן מנשה ילדו על ברך יוסף: (כד) ויאמר יוסף אל אחיו אנכי מת ואלהים פקד יפקד אתכם והעלה אתכם מן הארץ הזאת אל הארץ אשר נשבע לאברהם ליצחק וליעקב: (כה) וישבע יוסף את בני ישראל לאמר פקד יפקד אלהים אתכם והעלתם את עצמתי מזה: (כו) וימת יוסף בן מאה ועשר שנים ויחנטו אתו ויישם בארון במצרים:

שמות פרק יג

(יז) ויהי בשלח פרעה את העם ולא נחם אלהים דרך ארץ פלשתים כי קרוב הוא פי אמר אלהים פן ינחם העם בראתם מלחמה וישבו מצרימה: (יח) וישוב אלהים את העם דרך המדבר ים סוף וחמשים עלו בני ישראל מארץ מצרים: (יט) ויקח משה את עצמות יוסף עמו כי השבע השביע את בני ישראל לאמר פקד יפקד אלהים אתכם והעליתם את עצמתי מזה אתכם:

תלמוד בבלי מסכת סוטה דף יג עמוד א

... וכל אותן שנים שהיו ישראל במדבר, היו שני ארונות הללו אחד של מת ואחד של שכינה מהלכין זה עם זה, והיו עוברין ושבין אומרים: מה טיבן של שני ארונות הללו? אמרו: אחד של מת ואחד של שכינה; וכי מה דרכו של מת להלך עם שכינה? אמרו: [עמוד ב] קיים זה כל מה שכתוב בזה.

ריקאנטי שמות פרק כ

(יג) לא תחמוד בית רעד וגוי [שם י"ד]. זאת היא חתימת עשרת הדברות, ... ואמרו רבותינו ז"ל כי נכללו במצוה הזאת כל המצות, שנאמר [תהלים קי"ט, פ"ו] כל מצותיך אמונה.

יהושע פרק כד פסוק לב

ואת עצמות יוסף אשר העלו בני ישראל ממצרים קברו בשכם בחלקת השדה אשר קנה יעקב מאת בני חמור אבי שכם במאה קשיטה ויהיו לבני יוסף לנחלה:

תלמוד בבלי מסכת סוטה דף יג עמוד ב - קברו בשכם - מאי שנא בשכם? אמר ר' חמא

בר' חנינא: משכם גנבוהו, ולשכם נחזיר אבידתו.